

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון	—	(10×4)	—	40 נקודות
פרק שני	—	(15×1)	—	15 נקודות
פרק שלישי	—	(11×1)	—	11 נקודות
חלק ראשון	—	(12×2)	—	24 נקודות
חלק שני	—	(10×1)	—	10 נקודות
פרק רביעי	—	סה"כ	—	100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: הבא בתשובותיך עובדות, ואל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (40 נקודות)

ענה על ארבע מן השאלות 1-6 (לכל שאלה – 10 נקודות).

1. **הצג שני מאפיינים של הלאומיות המודרנית** שהתגבשה במאה ה־19.
הצג מהי לאומנות.
ציין אחד מעקרונות הנאורות העומד בסתירה ללאומנות, **והסבר** את הסתירה.
2. רעיונות ההשכלה חדרו לקהילות יהודיות באזורים שונים בעולם. בחר באחד מן האזורים האלה: **מזרח אירופה** או **ארצות המזרח התיכון וארצות האסלאם** או **תימן**, ו**ציין** את האזור שבחרת.
ציין את השינוי בלימוד התורה או בלימודי היהדות, שתומכי ההשכלה שאפו ליצור באזור שבחרת, **והסבר** מדוע הם היו מעוניינים בשינוי זה.
הצג השפעה אחת של שינוי זה על החברה היהודית באזור שבחרת.
3. לפניך שאלות העוסקות בסוגיות באופיו של "היישוב החדש". בחר בשאלה אחת בלבד, על פי הסוגייה שלמדת.
אם למדת על החינוך בין קודש לחול, ענה על השאלה הזאת:
— יחסה של העדה הספרדית לשילוב לימודי חול בתלמודי התורה היה חיובי. **הסבר** סיבה אחת לכך.
הסבר מדוע נחשבה הגימנסיה הרצליה לסמל של היישוב החדש החילוני.
אם למדת על תחיית השפה העברית, ענה על השאלה הזאת:
— **הסבר** את המחלוקת בין אליעזר בן יהודה ובין העדה האשכנזית ביישוב הישן בנוגע לשימוש בשפה העברית בחיי היום־יום.
הצג שתי פעולות שנקט אליעזר בן יהודה כדי שהשפה העברית תהיה שפה מדוברת.
אם למדת על היחסים בין העדות, ענה על השאלה הזאת:
— **הצג שני קשיים** שהיו לבני העדה התימנית שעבדו בחוות כינרת.
הסבר שתי סיבות אפשריות לניכור שחשו אנשי העלייה השנייה כלפי הפועלים בני העדה התימנית.
אם למדת על דרכים שונות בבניין החברה והיישוב, ענה על השאלה הזאת:
— **ציין שתי סוגיות** שבהן בא לידי ביטוי השוני בין תפיסת העולם של העולים בעלייה השנייה ובין תפיסת העולם של אנשי המושבות.
הצג את עמדת אנשי העלייה השנייה בכל אחת מן הסוגיות שציינת.
אם למדת על מעמד הנשים, ענה על השאלה הזאת:
— **הצג שני קשיים** שהיו לחלוצות שעלו לארץ בעלייה השנייה.
הסבר כיצד באמצעות הקמת חוות העלמות בכינרת ניסו לשפר את מעמדם של החלוצות שעלו בעלייה השנייה.

4. **הסבר** כיצד הובילה המהפכה התעשייתית במאה ה-19 למצוקה הכלכלית-חברתית, שהייתה קרקע לצמיחת הסוציאליזם.
- הצג** את התפקיד שקיבלו עליהם האיגודים המקצועיים בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20.
- הסבר** מדוע הקימו הפועלים הדתיים בארץ-ישראל בשנת 1922 תנועה חדשה – "הפועל המזרחי" – במקום להצטרף לאחת התנועות הסוציאליסטיות שפעלו בארץ-ישראל בתקופה זו.
5. **הצג** את שתי העמדות במחלוקת בין תומכי הציונות המדינית לבין תומכי הציונות המעשית בנוגע לדרך שבה יש לפעול כדי להקים מדינה יהודית בארץ-ישראל.
- הסבר** מדוע אישור כתב המנדט הבריטי (1922) היה אבן דרך חשובה (שלב חשוב) בהתפתחות הלאומיות היהודית אן בהתפתחות הזהות הלאומית של ערביי ארץ-ישראל.
6. בשנים 1936-1939 התחוללו בארץ-ישראל פרעות תרצ"ו-תרצ"ט, המכונות גם המרד הערבי הגדול.
- ציין** שתי פעולות שנקטו ערביי ארץ-ישראל נגד היישוב היהודי אן נגד השלטונות הבריטיים בשנים אלה.
- הסבר** סיבה אחת לפרוץ המאורעות דווקא בתקופה זו.
- ציין והסבר** את שתי העמדות בוויכוח שהתנהל בין אנשי ההגנה לאנשי האצ"ל בנוגע לדרכי ההתמודדות עם האיום הערבי.

פרק שני (15 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 7-8.

7. משטרים טוטליטריים במאה ה-20 (פשיזם, קומוניזם, נאציזם)

- א. עיין בשתי הפרזות שבנספח — כרזה א' מברית המועצות הקומוניסטית, וכרזה ב' — מאיטליה הפשיסטית. ציין עיקרון משותף למשטר הקומוניסטי ולמשטר הפשיסטי, שבא לידי ביטוי בשתי הכרזות. הסבר כיצד העיקרון שצינת בא לידי ביטוי בכל אחת מן הכרזות. ציין והסבר כיצד עיקרון אחד של משטרים טוטליטריים בא לידי ביטוי באחת הכרזות, באמצעות רכיב אחד בפרזה הזאת. (8 נקודות)
- ב. הקומוניזם והנאציזם היו שניהם משטרים טוטליטריים אך האידאולוגיות שלהם היו מנוגדות. למרות הניגוד האידאולוגי, נחתם באוגוסט 1939 הסכם ריבנטרופ-מולוטוב בין גרמניה ובין ברית המועצות. הצג הסכם זה. הסבר מדוע הפרה גרמניה הנאצית את ההסכם כעבור שנתיים במבצע ברברוסה (יוני 1941). (7 נקודות)

8. תנועת המרי העברי ופירוקה

- א. על פי מה שלמדת, הצג את הסיבה להקמת תנועת המרי העברי (1945). הצג שתי סיבות לפירוקה של תנועה זו (1946). (7 נקודות)
- ב. בנספח מוצגות שתי כרזות א' ו-ב' העוסקות בוויכוח שהתנהל בין "ההגנה" ובין האצ"ל לאחר פירוק תנועת המרי העברי, בנוגע לדרכי המאבק בשלטון הבריטי. על פי מה שלמדת, הצג את העמדה של ההגנה, והצג את העמדה של האצ"ל בוויכוח זה. הסבר כיצד כל עמדה באה לידי ביטוי בכרזה המתאימה לה, באמצעות רכיב אחד בכל כרזה (סך הכול — שני הסברים). (8 נקודות)

פרק שלישי

חלק ראשון (11 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 9-10.

9. במלחמת העצמאות הייתה הלחימה היהודית לאחר הקמת המדינה יעילה יותר משהייתה לפני הקמתה. **הסבר** מדוע. **הצג** השפעה אחת של מלחמת העצמאות על הקהילות היהודיות בארצות האסלאם.

10. בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה התמודדה מדינת ישראל עם קונפליקטים שהייתה להם השפעה רבה על החברה בישראל.

בחר בשאלה אחת בלבד על פי הנושא שלמדת:

אם למדת על תודעת השואה וניצוליה, ענה על השאלה הזאת:

— ההצעה לחתום על הסכם השילומים בשנת 1952 עוררה ויכוח סוער בחברה הישראלית. **הצג** את הסכם השילומים.

ציין והסבר עמדה אחת של כל צד בוויכוח זה (סך הכול — שני הסברים).

אם למדת על הפער העדתי והמאבקים לשוויון, ענה על השאלה הזאת:

— **הסבר** את הרקע שהוביל לאירועי ואדי סאליב.

הצג שתי פעולות שנקטה ממשלת ישראל בתגובה על האירועים האלה.

חלק שני (24 נקודות)

לפניך שני קטעים העוסקים בהצלת יהודים בתקופת השואה ובהשלכות שהיו לכך לאחר השואה. קרא את שני הקטעים וענה על השאלות שאחריהם, על פי ההוראות.

קטע ראשון:

מאז ומעולם הייתה הכנסייה הקתולית אחד ממרכזי הכוח הגדולים בפולין. למנהיגי הכנסייה היו דרכים גלויות וסמויות שבאמצעותן יכלו להשפיע על המוני המאמינים להיחלץ לעזרת היהודים ולהציל אותם, אך הם לא עשו זאת. עמנואל רינגלבלום (היסטוריון יהודי שחי בִּנְרֶשֶׁה בתקופת השואה) כותב במרירות על יחס הכמורה הפולנית כלפי היהודים הנרדפים: "כמעט כל הכמורה הייתה אדישה לטרגדיה של רצח כל העם היהודי... שמענו על מעשיהם האמיצים של כמרים הולנדים היוצאים להגנת יהודים... עמדה דומה נקטו אנשי דת קתולים בצרפת... בבליה התפללו בכנסיות לשלום היהודים ואספו בכנסיות תרומות למען ילדי היהודים... [לעומת זאת] בפולין נתקלנו רק במקרים חריגים ביותר של גישה כזו מצד אנשי הכמורה הקתולית".

עם זה, יש לזכור כי מצב הכנסייה בפולין היה קשה לאין ערוך יותר משהיה בצרפת, בבליה ובהולנד. בפולין, שלא כמו בארצות אחרות, לא היססו הגרמנים לפגוע בכנסייה הקתולית וּלְהַצִּיר את צעדיהם של כמרים שנחשדו בפעילות חתרנית נגד שלטונות הכיבוש הגרמניים. בפולין לא העניקה גלימת הכומר שום חסינות ללִוְבֶּשֶׁיָהּ. הנאצים רדפו את הכמורה הפולנית כפי שרדפו את כל האינטליגנציה [שכתב המשכילים] הפולנית. אף על פי כן ידועים מעשי הצלה שהשתתפו בהם כמרים, והיו מהם ששילמו על כך בחייהם. בספרות הזיכרונות ובעדויות אפשר למצוא תיאורים מרגשים של כמרים פולנים שנחלצו לעזרת יהודים והעניקו להם מקלט במוסדות שהיו בפיקוחם או הפנו אותם למנזרים. אבל כל פעולות העזרה וההצלה הללו היו יוזמה אישית ונעשו על פי צו מצפוני ואמונתו של כל כומר וכומר, ולא על פי מדיניות או הוראה מגבוה של הממונים עליהם.

יש היסטוריונים של הכנסייה הקתולית בפולין שמנסים ללמד זכות על ראשי הכנסייה, לדוגמה הם מזכירים את פועלו של הארכיבישוף של קרקוב, הנסיך אדם ספייחא, שנחשב לסמכות הרוחנית העליונה בפולין. אך מבדיקת העובדות עולה שהוא דאג רק למוֹמָרים [יהודים שהתנצרו] וכי היהודים לא עניינו אותו כלל. כך לדוגמה, באוקטובר 1940 הוא ניסה לדבר על ליבם של שלטונות הכיבוש הגרמניים כדי שישחררו את המומרים מן הצורך לענוד את הטלאי הצהוב ומן החובה לגור בגטו עם היהודים: "עושים להם עוול גדול כשמכריחים אותם לגור בקרב ציבור שהם נטשו מרצונם [...] איני יכול להתעלם מתלונותיהם. בלהט ליבי אני מגן על שותפים אלה לאמונתנו המצפים לתמיכת הכנסייה", כתב. עם זה, ההתערבות למען המומרים לא הועילה מכיוון שעל פי חוקי הגזע הנאציים הם נחשבו ליהודים, אף שהוטבלו לנצרות, ועל כן חלו עליהם אותן ההגבלות שחלו על שאר היהודים ויֻעַד להם אותו גורל.

(מעובד על פי נחום בוגנר, בחסדי זרים, הצלת ילדים בזהות שאולה בפולין, הוצאת יד ושם, תשכ"א, עמ' 30-33)

קטע שני:

בתחילת 1946 החליט הרב הרצוג לצאת למסע דיפלומטי לארצות אירופה כדי לטפל בִּהֶשֶׁבֶת הילדים היהודים שבידי הנוצרים. הרב יצא לארצות שבהן היה ידוע שילדים יהודים חיים אצל נוצרים והחליט לדרוש מממשלותיהן ומראשי הכנסיות המקומיות את החזרתם. הרב דרש שתי דרישות עיקריות:
א. הוא דרש שיפרסמו חוק המחייב כל מוסד או יחיד שברשותו ילדים לדווח את שמותיהם לממשלה ולציין מה הייתה דתם של הילדים.

ב. הוא דרש שהקהילות היהודיות או המוסדות היהודיים המיוחדים יהיו האפוסטרופסים [בעלי אחריות משפטית] של הילדים היהודים וכן שהמוסדות והקהילות יוכלו לקבל לרשותם את הילדים האלה.

(שם, עמ' 211-212)

/המשך בעמוד 7/

ענה על שתיים מן השאלות 11-13 (לכל שאלה – 12 נקודות).

11. על פי מה שלמדת, **הצג** מי נחשב ל"חסיד אומות העולם".
על פי הקטע הראשון, **הצג שניים** מן הקשיים שהיו ייחודיים לכמרים פולנים שבחרו להציל יהודים בתקופת השואה.
12. על פי מה שלמדת, **הצג** על מה מבוססת שנאת ישראל המסורתית ועל מה מבוססת האנטישמיות המודרנית.
הסבר כיצד שנאת ישראל המסורתית באה לידי ביטוי בפסקה האחרונה של הקטע הראשון.
הסבר כיצד האנטישמיות המודרנית באה לידי ביטוי בפסקה האחרונה של הקטע הראשון.
13. על פי מה שלמדת, **הצג שני** קשיים שהיו לארגונים יהודיים ולאנשים פרטיים אחרי השואה במהלך הניסיון להחזיר לחיק עמם ילדים יהודים שהוסתרו.
על פי הקטע השני, **הסבר** כיצד ניסה הרב הרצוג לסייע בפתרון אחד הקשיים שהתעוררו במהלך הניסיון להחזיר ילדים אלה לחיק עמם.

פרק רביעי (10 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 14-15.

14. בשנות השבעים, השמונים והתשעים של המאה ה־20 עלו לישראל יהודים מברית המועצות ויהודים מאתיופיה.
הצג סיבה אחת לעליית יהודי ברית המועצות למדינת ישראל. **הצג** סיבה אחרת לעליית יהודי אתיופיה.
לפניך שמות של אישים שלמדת עליהם ועלו מברית המועצות ומאתיופיה: יולי אדלשטיין, יוסף מנדלביץ', אידה נודל, נתן שרנסקי, יונה בוגאלה, הרב משה סלומון, פנינה תמנו שטה.
בחר באחד מן האישים האלה, שעשוי לדעתך להיות מקור השראה לחברה הישראלית. **ציין** את שמו, **הצג** את פועלו, **והסבר** מדוע הוא עשוי להיות מקור השראה.
15. לפניך רשימה של מקומות שהיו לסמל בעקבות האירועים ההיסטוריים שאירעו בהם: באזל, קטוביץ, סטלינגרד, נורמנדי, גוש עציון, הרובע היהודי.
בחר במקום אחד מן הרשימה, שהוא סמל חשוב בעיניך, **וציין** אותו.
הצג את האירוע ההיסטורי שאירע במקום שבחרת, על פי מה שלמדת.
הצג ערך שאפשר ללמוד מן האירוע שהצגת, **והסבר** מדוע ערך זה חשוב בעיניך.

בהצלחה!